

válečného stavu teprve dne 28. X. 1918 a nemá tudíž nároku na úhradu válečných škod z dob před 28. X. 1918. Z toho důvodu nezabývala se již reparační komise určením výše škody požadované oběťmi p-é p. Následkem tohoto rozhodnutí nutno otázku náhrady persekvovaných považovati na mezinárodním fóru za vyřízenou.

Konečně nutno ještě poznamenati, že dle ustanovení § 176 zák. ze dne 21. II. 1929, č. 26 Sb. o pensijním pojištění soukromých zaměstnanců ve vyšších službách přiznává se nárok na státní příspěvek soukromým zaměstnancům ve vyšších službách také za dobu, během níž byl pojištěnec ve světové válce internován.

Josef Nuc.

Pevnosti.

I. Všeobecné poznámky. II. Pevnosti (opevněná místa) ve vlastním slova smyslu. 1. Pojem. 2. Vyvlastňování pro účely opevňovací. 3. Pevnostní obvod. a) Vymezení. b) Stavební zákaz v pevnostním obvodu. c) Silnice, cesty, kanály a hráze v pevnostním obvodu. d) Omezení platná pro pevnostní obvod podle horního zákona. 4. Veřejná správa v pevnostech za války. 5. Úprava pozemnostních poměrů v okolí opevněných míst. III. Opevňovací zařízení v terénu.

I. **Všeobecné poznámky.** K zařízením, jichž se používá k vojenské obraně státu v případě války, patří též zařízení opevňovací (fortifikační). Mohou to býti jednak p-i (opevněná místa) ve vlastním slova smyslu, zřízená nebo upravená k tomu účelu jako stálá (trvalá) zařízení pro případ války, a to zpravidla již v době mírové, jednak různá opevňovací zařízení (práce) v terénu, prováděná jako opatření přechodného rázu teprve za války v souvislosti s válečnými operacemi.

Pokud se týče vlastních pevností (opevněných míst), sluší jimi rozuměti místa, která pro důležitou svou polohu strategickou jsou podle nauky o permanentním (stálém) opevnění a podle určité soustavy opevňovací opevněna, t. j. obehnána pevnými hradbami (valy) nebo opatřena soustavným obranným pásem menších pevnůstek (fortů) dopředu posunutých. Účelem těchto zařízení jest, zameziti nebo zdržeti postup nepřátelského vojska, poskytnouti vlastnímu nebo spojeneckému vojsku vhodné shromaždiště na operační základně, resp. po vykonaném boji místo k potřebnému zotavení a posile a vytvořiti pro operující vojska bezpečná skladiště zbraní, střeliva, potravin atd.

Tyto poznámky nemají a nemohou míti za účel, popisovati jaké jsou, pokud jde o p-i (opevněná místa), poměry v republice Československé ve skutečnosti. Jde nám jen o to, podati stručný přehled jednotlivých dosud platných právních ustanovení, jež se o opevňovacích zařízeních zmiňují, bez ohledu na to, zda a pokud mají tato ustanovení ve skutečnosti též praktický význam. I kdyby snad o některých z nich se zdálo, že nemají dnes všestranné praktické ceny, není vyloučeno, že jí nabudou, jakmile by v budoucnu k zřizování a budování nových opevňovacích zařízení došlo. Po té stránce není náš stát ve svém počínání nikterak omezován, nepřihlíží-li se k ustanovení čl. 56 mírové smlouvy St. Germainské č. 507/1921 Sb. a čl. 51 mírové smlouvy Trianonské č. 102/1922 Sb., podle nichž se čsl. stát zavázal nebudovati žádných vojenských zařízení na části svého území, která leží na pravém břehu Dunaje na jih od Bratislavy.

II. **P-i (opevněná místa) ve vlastním slova smyslu.**

1. Pojem. P-mi (opevněnými místy) ve vlastním slova smyslu rozumí platný právní řád stálá (permanentní) opevnění uvedená v direktivách (pravidlech) o pevnostním obvodu, schválených panovníkovým rozhodnutím z 21. V. 1856 a uvedených ve všeobecnou známost výnosem ministerstva vnitra, spravedlnosti a vrchního armádního velitelství z 21. XII. 1859, č. 10 ř. z. z r. 1860; těmto předpisům sluší přiznati podle judikatury rak. s. s. moc zákona (Budw. A 326/1901) a třeba je míti dosud za závazné jak v zemi České a Moravskoslezské, tak i v zemi Slovenské a Podkarpatoruské.

Direktivy o pevnostním obvodu rozlišují stálá opevnění v § II se zřetelem na jejich stavební a technické vybavení a zařízení, jakož i s přihlédnutím k jejich vojenskému určení na několik kategorií:

a) pevná místa (též osamotnělé tvrze), která jsou zesílena nanejvýš jen předvaly;

b) pevná místa, u nichž jsou vedle předvalů ještě přední hradby, které však pro svou nepatrnou vzdálenost jsou vydatně podporovány palbou z děl pevnostních (z děl hlavního náspu nebo předvalů);

c) pevná místa, opatřená kromě předvalů a předních hradeb (jako v písm. a a b) zvláštními odděleními (detašovými) předními hradbami, kterých nelze podporovati palbou z děl pevnostních; tato opevnění se zřizují na místech takticko-strate-

gicky zvláště významných anebo jako hradby na ochranu ležení vně p-i;

d) opevněná ležení vybavená způsobem uvedeným za písm. c, u nichž se však nedá proti pravidelnému útoku udržeti t. zv. noveau ležení;

e) místa hradic („Sperrplätze“);

f) městské tvrze (citadely);

g) pobřežní pevnůstky (forty);

h) pobřežní baterie.

2. Vyvlastnění pro účely opevnovací. Nemovitosti pro pevnostní účely, zvláště pro vybudování stálých pevnostních zařízení, lze opatřiti — nedojde-li k dobrovolné dohodě s vlastníky dotčených nemovitostí — vyvlastněním (expropriací), a to jednak podle § 365 obč. zák., jednak podle zák. čl. XLI/1881, § 1, č. 10.

V době, kdy je vyhlášena povinnost k válečným plněním podle § 2 zákonů o válečných úkonech č. 236/1912 ř. z. a zák. čl. LXVIII/1912, lze podle § 19 týchž zákonů od držitelů pozemků požadovati, aby je přenechali státu na dobu potřeby k užívání, pokud je jich třeba k zřízení opevnovacích zařízení nebo jiných vojenských staveb (objektů), anebo k válečnému vstrojení opevněných míst. Krom toho může býti k týmž účelům získáno vyvlastňovacím řízením i plné vlastnictví k takovém nemovitostem; pro toto vyvlastňovací řízení platí obdobně ustanovení zák. č. 30/1878 ř. z., resp. zák. čl. XLI/1881.

Pro účely právě vypočtené může býti v době uvedené v předcházejícím odstavci podle § 19 týchž zákonů, pokud budovy se týče, požadováno též jejich přenechání do volné dispozice, v níž je obsaženo též právo, stavby zbořiti nebo podstatně změnit; byla-li budova, která byla takto do volné dispozice přenechána, zbourána nebo podstatně změněna, přísluší vlastníku náhrada způsobené škody podle odhadní hodnoty stavby. Vedle toho může stát k uvedeným účelům požadovati u budov též jejich vyvlastnění; bylo-li požadováno jen jejich přenechání do volné dispozice, vyhraňuje zákon vlastníku budovy právo domáhati se toho, aby stát si opatřil k dotčené budově vyvlastněním plné vlastnictví. I pro toto vyvlastňovací řízení platí obdobně ustanovení zák. č. 30/1878 ř. z., resp. zák. čl. XLI/1881.

3. Pevnostní obvod.

a) Vymezení. Nahoře vzpomenuté direktivy (pravidla) o pevnostním obvodu č. 10/1860 ř. z. rozumějí pevnostním obvodem (rayonem) území okolo p-i (opevně-

ného místa), pro něž v zájmu účinné a nerušené střelby vojska toto místo hájícího, jakož i v zájmu potřebného výhledu a sledování postupu nepřítele platí zvláštní ustanovení, omezující vlastnické právo k nemovitostem ležícím v tomto území.

Pevnostní obvod je podle těchto direktiv jednak užší, jednak širší: užší je zpravidla do vzdálenosti 300 sáhů, širší do vzdálenosti 600 sáhů. Tyto vzdálenosti se odměřují podle § III l. c. různě podle toho, o jaký druh opevněného místa v tom nebo onom případě jde: tak na př. v případech uvedených nahoře v II, 1, písm. a, se počítá uvedená vzdálenost od vystupujících rohů obhradí, v případech uvedených tamže za písm. b od vystupujících rohů obhradí předních hradeb atd. Převod zmíněných ustanovení na míru metrickou (568·94 m, resp. 1137·89 m) nebyl v říšském zákoníku uveřejněn. U některých opevnění může býti pevnostní obvod omezen na užší pevnostní obvod; jiná místa (kterých nelze pro jejich polohu dosáhnouti na rovný dostřel) mohou zase býti vyňata z užšího pevnostního obvodu a přidělena jen k obvodu širšímu.

Vyšetření a vyznačení pevnostního obvodu provádějí podle § VI cit. direktiv vojenské úřady tím pověřené za součinnosti úřadů politických. Zrušení pevnostního obvodu (při odklizení pevnostních zařízení) uvádí se vhodným způsobem ve veřejnou známost; viz na př. vyhlášku pražského místodržitelství ze 16. VII. 1875, č. 37.226, zák. č. 49/1875, kterou bylo vyhlášeno zrušení pevnostního obvodu pro Karlín, Vinohrady, Vršovice, Nusle, Pankrác a Podolí.

b) Stavební zákaz v pevnostním obvodu. Pro užší pevnostní obvod platí neomezený zákaz stavební; v něm nemůže býti uděleno povolení k žádné stavbě. Pokud se týče širšího pevnostního obvodu, lze v něm stavby prováděti, avšak jen tehdy, byly-li v tomto obvodu v době zřízení p-i již jiné stavby a dá-li k zamýšlené stavbě svolení příslušný vojenský úřad (Budw. A 326/1901). Krom toho musí býti splněny i jiné podmínky v cit. direktivách uvedené (§ VIII) a stavebník se musí zavázati předepsaným reversem, že provede stavbu přesně podle schváleného plánu, že ji na vyzvání vojenských orgánů — jež nemusí býti nikterak odůvodňováno a proti němuž není odvolání — ve stanovené lhůtě na vlastní náklad a bez jakéhokoliv nároku na náhradu odklidí a terén do předešlého

stavu uvede a že nebude požadovati žádné náhrady, kdyby následkem válečných událostí, vojenskými operacemi nebo z důvodů obranných byla stavba poškozena nebo úplně demolována (t. zv. demoliční revers); tento revers se zapíše do pozemkových knih. Dodati sluší, že budovy, na nichž jsou knihovně zajištěny demoliční reversy, nejsou způsobilé k zákonnému pojištění jistiny podle § 1374 obč. zák. (dekret dvor. kanc. z 30. III. 1840, sb. z. s. 418, sb. z. pol. 62. sv.).

Obdobná omezení platí i pro přestavby v pevnostních obvodech.

Vedle těchto stavebních zákazů upravují zmíněné direktivy (§ XII) ještě podobný stavební zákaz, pokud jde o stavby uvnitř opevněného místa samého.

O právní povaze uvedených stavebních zákazů viz heslo „Břemena vojenská“.

Je jisto, že ustanoveními o pevnostním obvodu je částečně znehodnocena (snížena) cena nemovitostí, jichž se to týče. § XIII cit. direktiv stanoví, že omezení, plynoucí z určení fortifikačního obvodu a ze stavebního zákazu, nezakládají pro postiženou osobu žádného nároku na odškodnění ze státní pokladny. Nárok na odškodnění z jiných důvodů, zakládajících se na ustanoveních cit. direktiv, lze uplatnit u politických úřadů, které jej projednají v dohodě s příslušnými vojenskými úřady a finanční prokuraturou; není-li osoba nárok uplatňující s takovým rozhodnutím spokojena, může se obrátit na pořad práva, nejde-li o škody způsobené událostmi válečnými (§ 1044 obč. zák.). Byla-li nějaká stavba v pevnostním rayonu za světové války zničena nebo demolována, nebyla za ni poskytována náhrada, jak to výslovně zdůraznil zák. č. 316/1918 ř. z.

Na stavební zákazy týkající se pevnostního obvodu pamatují též jednotlivé stavební řády, které stanoví, že pro všechny stavby v obvodu opevněných míst jsou rozhodná posavadní pravidla (předpisy), jimiž sluší rozumět direktivy (pravidla) o pevnostním obvodu č. 10/1860 ř. z. Příslušný vojenský úřad má být vyrozuměn o všech stavebních komisionálních jednáních, která se mají konati o žádostech za povolení stavby v pevnostním obvodu a stavební povolení k takovým stavbám smí být uděleno teprve tehdy, až příslušný vojenský úřad dá ke stavbě svolení (§ 43 stav. ř. čes. č. 5/1889 z. z. č., § 47 stav. ř. mor. č. 64/1894 z. z. mor., § 44 stav. ř. mor., platného

pro Brno, Olomouc, Jihlavu a Znojmo, č. 63/1894 z. z. mor.).

c) Silnice, cesty, kanály a hráze v pevnostních obvodech. Na silnicích, cestách, kanálech a hrázích mohou být v obvodu opevněných míst prováděny změny jen se souhlasem vojenských úřadů; to platí i o jakýchkoli změnách povrchu půdy, jež by mohly poškodit vojenské zájmy (§ IX cit. direktiv).

Rovněž pokud jde o ulice, náměstí a kanály uvnitř opevněného místa samého, je k jich změnám potřebí souhlasu vojenské správy (§ XII l. c.).

d) Omezení platící pro pevnostní obvodu podle horního zákona. Podle § 17 (2) horního zák. č. 146/1854 ř. z. je ke kutání v obvodu p-i a ve vzdálenosti od ní, určené zvláštními předpisy, potřebí svolení příslušného správního úřadu; tímto úřadem sluší zde patrně rozumět příslušný úřad vojenský.

Obdobné ustanovení platí podle § 83 téhož zákona pro práce v povrchových (denních) měřácích na uvedených místech.

Podle § 99 téhož zákona nelze k horním účelům požadovati přenechání pozemků, ležících v pevnostním obvodu, t. j. nárok na vyvlastnění k horním účelům nepřisluší hornímu podnikateli, pokud jde o pozemky v pevnostním obvodu, třeba jich měl k provozování hor zapotřebí.

4. Veřejná správa v pevnostech za války. Cís. nař. č. 125/1915 ř. z. bylo — k usnadnění vojenských obranných opatření a k ochraně osob a majetku v obvodu p-i po dobu mimořádných válek vyvolaných poměrů — stanoveno, že ministr vnitra může veřejnou správu v obvodu p-i, pokud náleží do oboru působnosti politických úřadů I. stolice, státních policejních úřadů nebo obcí, podřídit t. zv. pevnostnímu komisaři, uzná-li to vrchní armádní velitelství za nutné. O pevnostním komisaři bylo tímž nařízením stanoveno, že je v oboru politické, policejní a obecní správy v obvodu své p-i jediným rozhodujícím a nařizujícím úřadem I. stolice; v otázkách, dotýkajících se vojenských zájmů byl pevnostní komisař vázán na souhlas pevnostního velitelství. Na žádost tohoto velitelství byl v mezích svého oboru působnosti povinen provést všechna opatření nutná k ochraně a zabezpečení vojenských zájmů. Politické, policejní a obecní úřady, jichž sídlo bylo v obvodu p-i, byly podřízeny pevnostnímu komisaři, a to usnásějící se orgány obecní jako sbory po-

radní a prováděcí orgány obecní jako orgány výkonné. Stížnosti na rozhodnutí a opatření pevnostního komisaře bylo lze podati k přednostovi politického úřadu II. stolice, který měl rozhodovati — šlo-li o záležitost samostatného oboru působnosti obce, nebo o nové zatížení obecního hospodářství — v dohodě s příslušným zemským výborem. Uvedené čís. nařízení obsahovalo též zmocnění k tomu, aby další opatření nutná k úpravě veřejné správy v obvodu p-i mohla býti učiněna prostým nařízením.

Zmíněné čís. nařízení nebylo výslovně omezeno jen na dobu světové války (jak tomu bylo u četných jiných čís. nařízení za světové války vydaných) a ježto nebylo výslovně zrušeno, nebylo by jeho použití za event. budoucí války vyloučeno, nedošlo-li by vzhledem k některým nejasnostem ze zmíněného právního ustanovení plynoucím k jiné úpravě věci.

5. Úprava pozemnostních poměrů v okolí opevněných míst. Čís. nař. č. 147/1916 ř. z., rovněž za světové války vydaným, bylo stanoveno, že se má v okolí opevněných míst podle ustanovení obsažených v tomto nařízení provésti scelení pozemků všeho druhu, i když jsou na nich stavby, jakož i dělení a úprava společných pozemků, z moci úřední, pakliže vojenské ohledy takové změny pozemnostních poměrů vyžadují. Cit. nařízení mělo se vztahovati na katastrální obce, které vláda nařízením určí (za světové války se tak stalo nař. č. 63/1917 ř. z. stran obcí v okolí Krakova). K zmíněnému čís. nařízení bylo vydáno velmi podrobné prováděcí nař. č. 148/1916 ř. z.

Všechny otázky vojenské potřeby, jež se vyskytly průběhem řízení o zmíněných zemědělských operacích, byly vyhrazeny rozhodnutí příslušných vojenských úřadů; jinak měli býti v záležitostech scelování a dělení nebo úpravy společně užívaných pozemků příslušni:

a) přísežní místní komisaři, jimž byla k provádění technických prací přidělena potřebná technická oddělení a

b) ministerská komise pro zemědělské operace při býv. ministerstvu orby.

Ani toto čís. nařízení nebylo omezeno jen na dobu světové války a nebylo dosud výslovně zrušeno.

III. Opevňovací zařízení v terénu. Opevňovací zařízení v terénu (stavba objektů speciální povahy v soustavě obranných posic, zejména krytů, skladů a pod.) se

provádějí v poli podle toho, jak to průběh vojenských operací a zájem na nich vyžaduje, bez ohledu na vlastnické poměry k dotčeným pozemkům. Zpravidla tu jde o faktické zásahy do vlastnického práva nutné v nejvyšším zájmu obrany státu a škody tím způsobené patří pak mezi t. zv. škody válečné, jimiž sluší rozuměti škody, způsobené nepřítelem vůbec anebo úkony vlastního nebo spojeneckého vojska v boji nebo v přímé souvislosti s bojem; na takové škody se nevztahují ustanovení zákonů o válečných úkonech, nýbrž platí o nich ustanovení zvláštní (viz § 1044 obč. zák. a za světové války vydaný zvláštní zák. č. 316/1918 ř. z., který přiznal náhradu ze státní pokladny v případech, kdy za světové války bylo použito nemovitostí nebo kdy byly nemovitosti poškozeny anebo zničeny, pokud toto zničení nebo poškození nenastalo ostřelováním nebo jiným válečným činem a pokud tu nebyly splněny předpoklady direktiv o obvodu opevněných míst č. 10/1860 ř. z.).

Jen ve výjimečných případech, zejména pak tam, kde by šlo o přípravu takových opevňovacích prací mimo pole a poměry by dovolovaly, aby bylo postupováno podle určitých právních předpisů a určitým formálním řízením, bylo by lze potřebné nemovitosti opatřiti — buď k dočasnému použití anebo úplnému převzetí do vlastnictví — podle příslušných ustanovení zákonů o válečných úkonech (§§ 19 a 20 zák. č. 236/1912 ř. z. a zák. čl. LXVIII/1912); o těchto ustanoveních byla učiněna zmínka již nahoře pod II, 2. V takových případech by ovšem o event. náhradě platila příslušná ustanovení právě zmíněných zákonů.

Jaroslav Vorel.

Plavba vnitrozemská.

I. Doprava je překonávání prostorových vzdáleností neboli místní převody osob, statků a zpráv. Vedle dopravy silniční, železniční, poštovní, telegrafní, telefonní a letecké jest jednou formou dopravy plavba jako doprava po vodě. Tato vykazuje několik druhů dle povahy plavební dráhy (plavba námořní a vnitrozemská), použitých plavidel (plavba polenní, voroplavba a plavba lodní), pohonné síly (lodi bez strojního pohonu a s ním), předmětu dopravy (osobní, nákladní). Plavba polenní jest plavením dříví, jež volně v nespoutaných kmenech pouhým spádem řeky